

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ОКРЕМИХ СФЕРАХ І ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО
ECONOMICS AND LAW

LEGAL REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS IN SPECIFIC AREAS AND SECTORS OF THE ECONOMY

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.080>

УДК 346: 346.3+346.34+346.548

О.А. БЕЛЯНЕВИЧ, д-р юрид. наук, проф., професор кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

 orcid.org/0000-0002-2590-2807

ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІДНОСИН БАЛАНСУВАННЯ ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Ключові слова: ринок газу, договір транспортування природного газу, балансування газотранспортної системи, ієрархія нормативно-правових актів, послуга, купівля-продаж.

Розглянуто спірні питання регулювання відносин, що виникають у зв'язку із виконанням оператором газотранспортної системи України функції балансування під час здійснення діяльності із транспортування природного газу газотранспортною системою. Аргументовано, що господарська діяльність з транспортування природного газу транспортною системою регулюється главою 32 Господарського кодексу України (ГК України). За договором на транспортування природного газу трубопроводами, здійснюється переміщення продукції виробничо-технічного призначення, ця діяльність відповідає визначенню перевезення вантажів (статті 306 ГК України). Відповідно до правовідносин, що виникають з договору транспортування природного газу разом з нормами Цивільного кодексу України (ЦК України), законів України «Про транспорт», «Про трубопровідний транспорт», «Про ринок природного газу» та інших законодавчих актів, поширюються й норми ГК України, зокрема в частині правового регулювання перевезення вантажів і договорів перевезення вантажів. Обґрунтовано, що балансування газотранспортної системи та врегулювання небалансів замовників послуг транспортування газу не є об'єктом правовідношення з надання послуг у розумінні загальних норм глави 63 ЦК України про послуги.

Вступ. До фундаментальних національних інтересів України належить сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення (ч. 3 ст. 3 Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України»). Ринок природного газу в Україні десятиріччями фокусує у собі гострі геополітичні, економічні та соціальні проблеми. З огляду на це, як визначено у преамбулі Закону України від 09.04.2015 № 329-VIII «Про ринок природного газу», його функціонування на засадах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів, безпеки постачання природного газу, здатності до інтеграції з ринками природного газу держав — сторін Енергетичного Співтовариства, є, без перебільшення, питанням національної безпеки України. Нормативно-правове регулювання системи господарських відносин на ринку природного газу України є

Цитування: Беляневич О.А. Питання правової кваліфікації відносин балансування газотранспортної системи. *Економіка та право*. 2021, № 1. С. 80—88.
<https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.080>

різномірним і доволі розгалуженим, складним для правозастосування. Множинність актів законодавства, що регулюють відносини на ринку природного газу, породжує проблему їхньої ієрархічності та несуперечливості, яка має бути подолана як на рівні нормотворчості, так і у правозастосовній діяльності, зокрема у частині правильної кваліфікації правовідносин, що виникають у процесі купівлі-продажу, постачання природного газу, а також надання послуг з його транспортування, розподілу, зберігання (закачування, відбору), послуг установки *LNG*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії господарського права питання договірних відносин транспортування природного газу в умовах реформування ринку природного газу і відокремлення діяльності з транспортування природного газу (діяльності оператора газотранспортної системи) від видобутку і постачання (анбандлінгу) спеціально не досліджувалося.

З огляду на викладене, **метою статті** є обґрунтування сутності відносин балансування газотранспортної системи та врегулювання небалансів замовників послуг транспортування газу, яке здійснюється оператором газотранспортної системи (далі ГТС). З огляду на значну кількість справ про стягнення з постачальників газу оплати за так звані послуги балансування, багатомільярдний розмір цих боргів та непрозорий механізм формування ціни на такі послуги, питання правильної кваліфікації відносин, що виникають між постачальниками газу та оператором ГТС, має не тільки теоретичне, але й практичне значення як соціально значуще й чутливе.

Результати дослідження. Загальним актом законодавства, що визначає правові основи господарської (підприємницької) діяльності, зокрема у сфері транспортування природного газу, є Господарський кодекс України (далі ГК), у ст. 5 якого закріплено конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. Однією з цих основ є визнання і дія в Україні принципу верховенства права.

Згідно з ч. 3 ст. 5 ГК суб'єкти господарювання та інші учасники правовідносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, дотримуючись вимог законодавства. Одним з учасників відносин у сфері

господарювання є органи державної влади, наділені господарською компетенцією (ст. 2 ГК).

Відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України, цим Кодексом, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами (ст. 7 ГК).

Стаття 7 ГК визначає нормативну основу виникнення та функціонування господарських відносин і встановлює види та систему нормативно-правових актів, що визначають основні засади господарювання в Україні та регулюють господарські відносини, які виникають у процесі організації й здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

У силу припису норми ч. 1 ст. 175 ГК майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України (далі ЦК) з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Отже, до відносин у сфері транспортування природного газу застосовуються норми ЦК у випадках, коли ГК та актами законодавства, що регулює відносини на ринку природного газу, не встановлено спеціальних норм. Водночас норми спеціальних законодавчих актів не можуть суперечити імперативним нормам ГК та ЦК.

За ознакою юридичної сили господарське законодавство є системою нормативно-правових актів (вертикальна систематизація), яка обумовлена структурою органів влади, що мають відповідні правотворчі повноваження у сфері господарювання: Конституція України, ГК, закони, що встановлюють особливості порядку створення та функціонування окремих видів суб'єктів господарювання, окремих видів господарської діяльності та специфіки їх здійснення; підзаконні нормативно-правові акти, у т. ч. центральних органів виконавчої влади (господарських міністерств і відомств, органів зі спеціальним статусом).

У системі актів господарського законодавства існує внутрішня ієрархія нормативних актів. Сутність ієрархії нормативних актів

визначено в п. 4.1 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України у справі щодо стажу наукової роботи від 19.06.2001 № 9-рп/2001: «Україна є правовою державою (ст. 1 Конституції України), а в правовій державі існує сувора ієрархія нормативних актів, відповідно до якої постанови та інші рішення органів виконавчої влади мають підзаконний характер і не повинні викривляти сутність і зміст законів» (курсив мій — О.Б.).

Перевезення вантажів — господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами (ч. 1 ст. 306 ГК). Перевезення вантажів здійснюється, зокрема, трубопровідним транспортом (ч. 3 ст. 306 ГК).

Норми глави 32 «Правове регулювання перевезення вантажів» ГК є загальними нормами, які застосовуються до відносин перевезення вантажів будь-яким видом транспорту з урахуванням норм спеціальних законодавчих актів, які регулюють господарську діяльність із перевезення вантажів різними видами транспорту.

Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях (ст. 1 Закону України від 10.11.1994 № 232/94-ВР «Про транспорт»).

Особливістю господарської діяльності з надання послуг виробничого характеру є те, що такі суб'єкти господарювання не створюють матеріального продукту, а лише переміщують створені іншими товари. Основна ознака послуги полягає в тому, що вона споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності.

За визначенням ч. 1 ст. 307 ГК, за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити ввірений їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установленій законодавством чи договором строк та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату¹.

¹ Аналогічне визначення міститься в ч. 1 ст. 909 Цивільного кодексу України: за договором перевезення

Така легальна конструкція договору перевезення вантажу застосовується до договорів перевезення вантажів будь-яким видом транспорту. Особливості перевезення (транспортування, переміщення) окремих видів вантажу визначаються іншими актами законодавства, зокрема, транспортування природного газу — Законом України від 09.04.2015 № 329-VIII «Про ринок природного газу». Стаття 1 Закону України від 12.07.2001 № 2665-III «Про нафту і газ» визначає газ як *товарну продукцію*².

У Законі України «Про ринок природного газу» термін «перевезення» не використовується з огляду на особливості трубопровідного транспорту та властивості товарної продукції (газу). Загалом у транспортному законодавстві України відносини перевезення (переміщення) енергоносіїв традиційно визначаються як транспортування.

Зокрема, ст. 1 Закону України «Про нафту і газ» транспортна послуга визначається як *переміщення* територією України нафти і газу та продуктів їх переробки як власного виробництва, так і тих, що надійшли з інших країн, для задоволення потреб споживачів України.

Транспортування природного газу — господарські діяльність, що підлягає ліцензуванню і пов'язана з переміщенням природного газу газотранспортною системою з метою його доставки до іншої газотранспортної системи, газорозподільної системи, газосховища, установки LNG або доставки безпосередньо споживачам, але вона не охоплює переміщення внутрішньопромисловими трубопроводами (приєднаними мережами) та постачання природного газу (п. 45 ст. 1 Закону України «Про ринок природного газу»).

Отже, у системно-логічному зв'язку норм ГК, законів України «Про транспорт», «Про трубопровідний транспорт», «Про нафту і газ», «Про ринок природного газу» термін *транспортування (газу)* є синонімом термінам *переміщення та перевезення*.

вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

² У такому ж сенсі визначення газу міститься, зокрема, у п. 14.1.35 ст. 35 Податкового кодексу України.

Згідно зі ст. 32 Закону України «Про ринок природного газу» транспортування природного газу здійснюється на підставі та умовах договору транспортування природного газу в порядку, передбаченому кодексом газотранспортної системи та іншими нормативно-правовими актами.

За договором на транспортування природного газу трубопроводами здійснюється переміщення продукції виробничо-технічного призначення. За договором транспортування природного газу оператор газотранспортної системи зобов'язується забезпечити замовнику послуги транспортування природного газу на період та умовах, визначених у договорі транспортування природного газу, а замовник зобов'язується сплатити оператору газотранспортної системи встановлену в договорі вартість послуг транспортування природного газу.

Така діяльність відповідає визначенню перевезення вантажів (ст. 306 ГК), тому до правовідносин, що виникають з договору транспортування газу разом з нормами ЦК України, законів України «Про транспорт», «Про трубопровідний транспорт», застосовуються норми ГК України, зокрема у частині правового регулювання перевезення вантажів та договорів перевезення вантажів³.

З'ясовуючи сутність правової форми балансування газотранспортної системи та врегулювання небалансів замовників послуг транспортування газу, слід зауважити, насамперед, таке.

Визначення договору транспортування міститься в Законі України «Про ринок природного газу» та в Кодексі газотранспортної системи (далі КГТС), затвердженим постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі НКРЕКП) від 30.09.2015 № 2493, а саме:

- за договором транспортування природного газу оператор газотранспортної системи зобов'язується забезпечити замовнику *послуги транспортування природного газу* на період та умовах, визначених у договорі транспортуван-

ня природного газу, а замовник зобов'язується сплатити оператору газотранспортної системи встановлену в договорі вартість послуг транспортування природного газу (ч. 1 ст. 32 Закону України «Про ринок природного газу»);

- договір транспортування — договір, укладений між оператором газотранспортної системи та замовником послуг транспортування природного газу на основі типового договору транспортування природного газу, затвердженого Регулятором, згідно з яким оператор газотранспортної системи *надає замовнику одну чи декілька складових послуг транспортування природного газу* на період та умовах, визначених у такому договорі, а замовник послуг транспортування оплачує оператору газотранспортної системи вартість отриманих послуг (послуги) (абз. 34 п. 5 глави 1 розділу I КГТС).

Отже, у зазначених нормативних актах в легальній конструкції договору транспортування природного газу не визначено, що послуга балансування є елементом предмета такого договору.

У зв'язку з цим слід також зазначити, що у попередній редакції цього абзацу (до внесення змін в КГТС 21.12.2017) у визначенні предмета договору транспортування було деталізовано, що за таким договором оператор газотранспортної системи надає замовнику одну чи декілька складових послуг транспортування природного газу (*замовлення розподілу потужності, замовлення транспортування природного газу, послуга балансування*) (курсив мій — О.Б.). Отже, на цей час у нормативному визначенні договору транспортування природного газу визначення балансування як послуги або як складової послуг транспортування *немає*.

Стаття 1 Закону України «Про ринок природного газу» визначає ринок природного газу як *сукупність правовідносин*, що виникають у процесі купівлі-продажу, постачання природного газу, а також надання послуг з його транспортування, розподілу, зберігання (закачування, відбору), послуг установки LNG.

Відповідно, ця система правовідносин може бути представлена як сукупність договорів різного виду, що укладаються суб'єктами ринку природного газу. Права та обов'язки суб'єктів ринку природного газу як сторін відповідних договорів визначені безпосередньо Законом «Про ринок природного газу», а та-

³ Це відображено, зокрема, у постанові Верховного Суду від 16.07.2020 у справі № 920/206/19 за позовом Акціонерного товариства «Укртрансгаз» до Акціонерного товариства «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання» про стягнення суми. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90415142>

кож КГТС, Типовим договором транспортування природного газу, затвердженим постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2497, іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Права та обов'язки оператора газотранспортної системи визначено в ст. 22 Закону України «Про ринок природного газу». Зокрема, з метою виконання функцій, передбачених ч. 1 ст. 20 цього Закону, оператор газотранспортної системи зобов'язаний:

1) розробляти, подавати на затвердження Регулятору та розміщувати на своєму вебсайті кодекс газотранспортної системи (п. 1 ч. 2 ст. 22 Закону);

4) здійснювати балансування та функції оперативно-диспетчерського управління газотранспортною системою в економічній, прозорій та недискримінаційній спосіб (п. 4 ч. 2 ст. 22).

Основні вимоги щодо змісту КГТС містяться в ст. 41 Закону України «Про ринок природного газу».

Норми ст. 22 Закону України «Про ринок природного газу» знаходяться у системно-логічному зв'язку із нормами ч. 1 та 2 ст. 20 цього Закону, які визначають, що:

1) оператор газотранспортної системи є суб'єктом господарювання, який отримав ліцензію на провадження діяльності з транспортування природного газу, на виключних засадах;

2) відповідає за надійну та безпечну експлуатацію, підтримання в належному стані та розвиток, враховуючи нове будівництво та реконструкцію, газотранспортної системи з метою задоволення очікуваного попиту суб'єктів ринку природного газу на послуги транспортування природного газу, враховуючи поступовий розвиток ринку природного газу.

В Україні діє єдина централізована диспетчерська система оперативно-технологічного управління виробництвом, передачею та постачанням природного газу. Функції диспетчерського (оперативно-технологічного) управління Єдиною газотранспортною системою України виконує оператор Єдиної газотранспортної системи України. Тому діяльність оператора ГТС із балансування газотранспортної системи має розглядатися крізь призму його функцій, визначених Законом України «Про ринок природного газу», і за своїм змістом не ототожнюватися з транспортуванням природного газу як послугою перевезення (переміщення) газу як товарної продукції.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про ринок природного газу» оператор газотранспортної системи розробляє кодекс газотранспортної системи за результатами консультацій із суб'єктами ринку природного газу та подає його Регулятору на затвердження. Після затвердження кодексу газотранспортної системи Регулятором оператор газотранспортної системи розміщує його на своєму вебсайті. Отже, за своєю сутністю Кодекс газотранспортної системи є *актом співрегулювання господарської діяльності* на ринку природного газу двома суб'єктами: НКРЕКП як органом державного регулювання діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг і суб'єктом господарювання — оператором ГТС.

Відповідно до розділу XII КГТС балансування системи визначається через поняття діяльності, яка здійснюється оператором газотранспортної системи в рамках надання послуг транспортування, що полягає у врівноваженні попиту і пропозиції природного газу у газотранспортній системі, що охоплює фізичне балансування та комерційне балансування. У цьому випадку:

1) замовники послуг транспортування зобов'язані своєчасно врегулювати свої небаланси. Оператор газотранспортної системи надає послуги балансування виключно з метою підтримання звичайного рівня функціонування газотранспортної системи в разі недотримання замовниками послуг транспортування своїх підтверджених номінацій (п. 2 Розділу XIII КГТС);

2) розділом XIII «Фізичне балансування» КГТС визначено, що у випадку існування загрози цілісності газотранспортної системи оператор газотранспортної системи вживає такі заходи, зокрема, купівлю-продаж природного газу за короткостроковими договорами в точці, в якій відбувається передача природного газу, а в разі відсутності такої можливості — за конкурсною процедурою та за ринковими цінами (п. 2);

3) розділом XIV «Комерційне балансування», зокрема, визначено, що оператор газотранспортної системи вчиняє балансувальні дії шляхом купівлі та продажу короткострокових стандартизованих продуктів та/або використання послуг балансування (п. 3).

Пунктом 9.2 Типового договору транспортування природного газу встановлено, що у

разі виникнення у Замовника негативного добового небалансу Оператор здійснює продаж Замовнику, а Замовник — купівлю в Оператора природного газу в обсягах негативного добового небалансу за ціною, яка встановлюється розділом XIV Кодексу. У разі виникнення у Замовника позитивного добового небалансу Оператор здійснює купівлю у Замовника, а Замовник — продаж природного газу Оператору в обсягах позитивного добового небалансу за ціною, яка встановлюється розділом XIV Кодексу.

Отже, оператор ГТС має купувати природний газ для балансування системи, а в подальшому — урегулювати небаланси шляхом купівлі природного газу у замовників (позитивні небаланси) або продажу природного газу замовникам послуг транспортування (негативні небаланси).

У КГТС дії оператора газотранспортної системи з балансування газотранспортної системи та врегулювання небалансів замовників послуг транспортування газу визначається як послуга, що вчиняється шляхом укладення договорів купівлі-продажу. Утім, визначення в КГТС балансування саме послуги, яка надається шляхом укладення договору купівлі-продажу, суперечить імперативним нормам ЦК, якими закріплено конструкції договірних зобов'язань:

- купівлі-продажу (ст. 655 ЦК), предметом якого (зобов'язання) не є послуга;
- послуги (ст. 901 ЦК), предметом якого є дія (діяльність), результат якої споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, про що зазначалося вище.

Загальні положення про договір про надання послуг містяться у главі 63 «Послуги. Загальні положення» ЦК України.

Послуга як об'єкт цивільних прав (ст. 177 ЦК) та як об'єкт цивільно-правових правочинів повинна відповідати *вимогам фактичної та юридичної здійсненості*: по-перше, вона повинна бути об'єктивно, фактично виконуваною (а не існувати в уяві окремих осіб); по-друге, як юридичне явище вона повинна мати якість правомірності, тобто не суперечити нормам права.

Відповідно до ст. 901 ЦК за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) *надати послугу, яка споживається в*

процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. Спеціальний суб'єктний склад такого зобов'язання в ст. 901 ЦК не визначений, але він може бути передбачений законом (наприклад аудиторські послуги) або впливати з характеру послуги (у випадках, передбачених Законом «Про ліцензування видів господарської діяльності»). Як впливає зі змісту ст. 901 ЦК, істотною умовою договору про надання послуг є умова про предмет (дії або здійснення певної діяльності), до того ж *оплаті підлягає послуга як така*, враховуючи відсутність матеріального результату дій виконавця. Договір про надання послуг є оплатним в силу закону, якщо інше не передбачено договором.

Конструкція договору про надання послуг, закріплена в ст. 901 ЦК, є імперативною (так само, як і конструкції інших поіменованих в ЦК видів договорів), яку сторони не можуть змінювати на власний розсуд. Ця конструкція охоплює *лише вчинення певної дії або здійснення певної діяльності виконавцем, а не досягнення матеріального результату цієї діяльності*.

Положення глави 63 ЦК можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання (ч. 2 ст. 901 ЦК). Попри те, що правовим регулюванням охоплюються численні види послуг, визначення послуги як такої у ЦК відсутнє. Усі різноманітні договірні зобов'язання про надання послуг об'єднуються у єдину групу завдяки особливостям об'єкта, а саме: 1) це послуги нематеріального характеру; 2) *вони нероздільно пов'язані із особистістю виконавця*, тобто послуга не може існувати окремо від виконавця [1, с. 512]. Сама послуга споживається у процесі її надання, тобто у разі вчинення виконавцем певної дії або здійснення діяльності, спрямованої на задоволення певних потреб замовника. Під час надання послуг виконанням договору вважається і передається за плату не результат, а саме дія, яка до нього призвела. У літературі також зазначалося, що предметом договору про надання послуг виступає корисний ефект від вчинення дій або діяльності послугодавця і *цей результат не набуває форми нової речі або зміни вже наявної* [1, с. 513]. У цьому полягає відмінність договору про надання послуг від інших типів

договорів, зокрема, від договорів про передачу майна у власність іншій особі (купівлі-продажу, поставки).

Верховний Суд України, пояснюючи природу договірної зобов'язання з надання послуг, зазначав, зокрема, таке:

- договір про надання послуг складається з двох органічно поєднаних між собою зобов'язань: по-перше, правовідношення, в якому виконавець повинен надати послугу, а замовник наділений правом вимагати виконання цього обов'язку; по-друге, правовідношення, в якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати⁴;

- правовідношення, в якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу в грошах, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати, тобто в якому передбачено передачу грошей як предмета договору або *сплату їх як ціни договору*, є грошовим зобов'язанням⁵.

Таким чином, оплаченою має бути послуга, надана виконавцем і *спожита* замовником у процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності.

Враховуючи викладене, застосування до договірних відносин купівлі-продажу норм про договори про надання послуг і навпаки є неможливим. Підміна конструкції купівлі-продажу конструкцією послуги в контексті проблематики цієї статті на практиці впливає на особливості визначення оплати за так звану послугу балансування, яка у непрозорий спосіб формується оператором ГТС і яка, загалом

⁴ Лист Верховного Суду України від 01.07.2014 р. «Аналіз практики застосування ст. 625 Цивільного кодексу України в цивільному судочинстві»; лист ВСУ від 01.06.2012 «Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за 2010—2011 рр.». Див. також лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27.09.2012 № 10-1390/0/4-12 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів із зобов'язань, що виникають із договорів та інших правочинів» (п. 7).

⁵ Постанова ВСУ від 14.11.2011 у справі № 6-40цс11 за позовом закритого акціонерного товариства «Київстар Дж.Ес.Ем» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19848657>

покладається тягарем на споживача природного газу⁶.

Потрібно звернути увагу на те, що термін «транспортна послуга» вживається у сфері транспортного законодавства та науковій літературі таким чином: 1) у вузькому розумінні — як послуги перевезення (переміщення); 2) у широкому розумінні — як будь-які послуги, що надаються у зв'язку із використанням транспортних засобів (зокрема агентування, буксирування, аеронавігаційне обслуговування, аеропортова діяльність тощо) [2, с. 599—600]. Але у цьому випадку будь-яка транспортна послуга розуміється саме в контексті її споживання в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, на що зверталася увага вище.

У ст. 1 КГТС встановлено, що цей Кодекс є *регламентом* функціонування газотранспортної системи України та визначає правові, технічні, організаційні й економічні засади функціонування газотранспортної системи України, дія якого поширюється на всіх суб'єктів ринку природного газу України: операторів суміжних систем, газовидобувні підприємства, замовників, споживачів і постачальників природного газу незалежно від підпорядкування та форми власності, а також операторів торгових платформ (п. 3 глави 1 розділу I).

Отже, з нормативного опису КГТС вбачається, що цей Кодекс є *підзаконним нормативно-правовим актом*, який, як зазначалося вище, знаходиться в ієрархічному підпорядкуванні актам вищого нормативного рівня (ГК та ЦК, спеціальним законам, що регулюють відносини у сфері транспортування (перевезення) природного газу) і не може їм суперечити. Ця вимога ієрархічності виявляється, серед іншого, у тому, що в підзаконних нормативних актах не можуть змінюватися імперативні норми актів вищої юридичної сили.

Із конституційних принципів рівності і справедливості впливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (п. 5.4 рішення

⁶ Питання ціноутворення під час здійснення оператором ГТС діяльності з балансування мають бути предметом спеціального дослідження.

Конституційного Суду України у справі про постійне користування земельними ділянками від 22.09. 2005 № 5-рп/2005).

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що утворюється Кабінетом Міністрів України (ст. 1 Закону «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»). Державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг здійснюється НКРЕКП, зокрема, шляхом нормативно-правового регулювання у випадках, коли відповідні повноваження надані їй законом (п. 1 ч. 2 ст. 3 цього Закону). Тому в контексті цього дослідження можна стверджувати, що підзаконні нормативно-правові акти НКРЕКП не можуть суперечити нормам про договори ГК та ЦК.

Усі норми ЦК, які містять визначення окремих видів договорів, є *імперативними*, оскільки

їхні істотні умови договорів, закріплені в таких нормах, визначають сутність конкретного зобов'язання, дозволяють відрізнити один вид і тип договору від іншого, що є базовою передумовою правильного застосування норм матеріального права.

У процесі тлумачення та застосування норм підзаконних нормативних актів, у яких визначення послуги відрізняється від легальної конструкції ст. 901 ЦК, у тому числі щодо об'єкта зобов'язання, пріоритет мають загальні норми ЦК, які відповідають сутності спірних відносин.

Висновки. Балансування газотранспортної системи та врегулювання небалансів замовників послуг транспортування газу не є об'єктом правовідношення з надання послуг у розумінні загальних норм глави 63 Цивільного кодексу України про послуги. Застосування до відносин балансування ГТС норм про купівлю-продаж сприятиме забезпеченню прозорого ціноутворення на ринку природного газу під час виконання оператором ГТС його законодавчо визначених функцій і перешкоджатиме формуванню «бульбашкових» боргів, які покладаються на споживачів природного газу, зокрема населення, поглиблюючи тим самим його енергетичну бідність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. За ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2005. Т. II. 1088 с.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. За ред. В.С. Щербини та Н.Б. Пацуриї. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 816 с.

Надійшла 10.01.2021

REFERENCES

1. Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: U 2 t. Za red. O.V. Dzery (ker. avt. kol.), N.S. Kuznietsovoi, V.V. Lutsia. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. Vol. II. 1088 p. [in Ukrainian].
2. Naukovo-praktychnyi komentar Hospodarskoho kodeksu Ukrainy. Za red. V.S. Shcherbyny ta N.B. Patsurii. Kyiv: Yurinkom Inter, 2019. 816 p. [in Ukrainian].

Received 10.01.2021

O.A. Belianevych

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2590-2807

SOME ASPECTS OF THE LEGAL QUALIFICATION OF BALANCING RELATIONS OF THE GAS TRANSPORTATION SYSTEM

The article covers topical aspects on the management of relations arising in connection with the performance by the operator of the gas transportation system of Ukraine of the balancing function when implementing the activities of transportation of natural gas by the gas transportation system. It is argued that economic activity of transportation of natural gas by the gas transportation system is regulated by Section 32 of the Economic Code of Ukraine (EC). The

activity of transportation of natural gas is covered by the definition of cargo transportation (Article 360 of EC) because under the contract for natural gas transportation in the pipelines the transposition of industrial and technology production is carried out. Accordingly, relations arising out of the contract for natural gas transportation are covered not only by Civil Code of Ukraine (CC), Laws of Ukraine "On transportation", "On pipeline transportation", "On the natural gas market" and other legislative acts, but also by the norms of the EC, in particular, in terms of legal regulation of cargo transportation and contracts for cargo transportation. In general, the system of relations on the natural gas market can be presented as a body of contracts of different types concluded by the participants of the natural gas market. Rights and obligations of the participants of the natural gas market as parties to relevant contracts are defined directly by the Law "On the natural gas market", as well as by the Gas Transportation Systems Code (GTSC) and by the Model Contract for Natural Gas Transportation, approved by the decision of the National Energy and Utilities Regulatory Commission (NEURC), other subordinate legislation. In its essence, the GTSC is an act of co-regulation of economic activity of the natural gas market by two participants: by NEURC as a regulatory authority in energy and utility and by an economic entity — an operator of the gas transportation system. Accordingly, it is hierarchically subordinated to acts of the higher normative level (EC and CC), special laws that regulate relations in the sphere of natural gas transportation, and cannot contradict them. This requirement of hierarchy is manifested, among other things, in the fact that subordinate legislation cannot change mandatory norms of acts of higher legal force, including legal constructions of sale and purchase contract and service contract. In this regard, it is argued that balancing of the gas transportation system and settling of imbalances of customers of gas transportation services shall not be considered as an object of legal relations on the provision of services within the meaning of general norms of Section 63 of CC on services.

Keywords: gas market, natural gas transportation contract, balancing of the gas transportation system, hierarchy of laws and regulations, service, sale and purchase.